

Kedves clown – nagy trombitás

100 éve született Dizzy Gillespie

1917 nem tartozik a világtörténelem legfényesebb évei közé – a jazztörténet szempontjából mégis annak mondható. Olyan kiemelkedő személyiségek születtek ebben a nevezetes évben, mint Ella Fitzgerald és Thelonious Monk, akikről idén a Gramofonban már megemlékeztünk. Ennek az évnek a szülötte a modern jazztrombita királya is, akinek jelentősége Louis Armstrongéhoz és Miles Daviséhez mérhető: Dizzy Gillespie.

➡ Márton Attila

Dizzy Gillespie (születési nevén: John Birks Gillespie) talán azért szorult kissé háttérbe Miles Davishez képest, mert ő egész – csaknem hat évtizedes – pályája során megmaradt a konvencionális értelemben vett jazz területén. Nem „harapott rá” a rock-korszak által felkínált új lehetőségekre és az ezzel járó szélesebb körű népszerűsége. Ez talán egyéniségéből is következett: Dizzy a zseniális jazzművészek között azon ritka kivételnek számított, aki – bohém lezsersége, bolondériái ellenére (beceneve is erre céloz: „szédült”) – józan életet élt és a rakoncátlan fenegyerek álarca mögött egy komoly, ambiciózus muzsikusz rejtőzött, aki minden idejét gyakorlással, munkával és kísérletezéssel töltötte. Legendásan jó házasságban élt, nem drogozott, nem folytatott ön-

pusztító életmódot, így aztán mindig hozni tudta azt az egyenletesen magas színvonalat, amit a producerek és a közönség is elvárt tőle. Egy biztos: Parkerral, Monkkal és a gitáros Charlie Christian-nel együtt ő is az „alapító atyák” egyike a modern jazz kialakulásánál.

Lendületes pályakezdés

Dél-Karolinában látta meg a napvilágot, és apja korai halála miatt nem sok intézményesített zenei oktatásban volt része, bár középiskolásként tanult zenét. Ezt azonban pótolta elképesztő szorgalma, akaratereje és rendkívüli adottságai,

amire már korán sokan figyeltek. Húszévesen már New Yorkban volt és Roy Eldridge helyére szerződötték Teddy Hill zenekarába, majd európai koncertkörútra vitték. Hazatérve a Cab Calloway zenekarba került, velük turnézva találkozott Parkerral. Időközben Teddy Hill lett a harlemi Minton's Playhouse menedzsere, ahol a zenészek lehetőséget kaptak a kísérletezésre. Gillespie is ott bábáskodott a bebop születésénél, és már az 1942-ben készített felvételei is a kialakuló új stílust mutatják. Hamarosan Parker is New Yorkba jött és együtt készítették el az első igazi bebop-felvételeket. Ebben a zenében már nem volt érvényes a korábbi harmóniai, ritmikai és melodikus felfogás. A swingkorszak nagyzenekarai után ismét a kiségyüttesek kerültek a középpontba, a jazz pedig eredeti funkcionális (tánczene) szerepe helyett pódiumművészetté vált.

Dizzy ugyan egész élete során rendkívüli érdeklődést mutatott a nagyzenekari felállás iránt, de legnagyobb sikereit mégis kiségyüttesek élén aratta. Játzott Cab Calloway és Billy Eckstein zenekarában, utóbbi tulajdonképpen az első bebop big band volt. Onnan kiválván 1946-ban ő is megpróbálkozott saját nagyzenekarával, amelyet aztán még számos követett. Még élete alkonyán is volt egy nagyzenekara, amit szerényen United Nation Orchestrának nevezett. Mégis kiségyüttesiben érvényesültek igazán stílusának jellemző vonásai: a nyaktörő futamok váratlan szünetekkel, hosszan kitartott, rendkívül magas hangok, „piszkos”, blues-os frazirozás. Játékából akkor sem hiányzott a swing, amikor a legvakmerőbb zenei szabadság jegyében muzsikált. Csodálatos időérzék és erős érzelmi töltés is jellemezték játékmodját.

Norman Granz jelentősége

A jazztörténet talán legsikeresebb impresszáriójával és producerével, Norman Granz-cel való kapcsolata 1954-ben kezdődött, amikor bekerült a Jazz at the Philharmonic csapatába. Saját neve alatt megjelent lemezeinek garmadáját is általában Granz adta ki, eleinte a Verve, majd a Pablo márkán. Érdemes kiemelni a Sonny Rollins és Sonny Stitt társaságában készített Sonny Side Up című lemezt, amelyben énekelt is, a felvétel pedig olyannyira klasszikusnak számít, hogy parafrázisát Roberta Gambarini készítette el csaknem fél évszázaddal később. A rengeteg hangfelvétel közül még kiemelkedik a Have Trumpet Will Excite című nagylemeze, amelyen Les Spann fuvolája színesíti Dizzy remek trombitajátékát.

Az 1950-es évek közepétől hangszere is különleges volt: a tölcserész 45 fokos szögben felfelé irányult és így jobban hallotta saját játékát. Davishez hasonlóan ő is kedvelte a szordínó használatát, ha a szám karaktere ezt indokolta. A megtört trombita szinte márkájává vált, nem is említve játék közben békaszerűen felfújta arcát, amelyről a tanárok óva intették a trombitát tanuló ifjakat. Fiatalkorától kedvelte a bizarr öltözékeket, fejfedőket, a feltűnő humoros mozdulatokat, a harsány jókedvet, így számtalan meglepő fotó járta

körbe a világot. Jó értelemben vett clown volt, ez hozzátartozott színes egyéniségéhez, de a zenében nem ismert tréfát. Egészen jól énekelt és kifejezetten jól scattelt, amit már a legkorábbi bebop időkben elsajátított. Remek humorára vall, hogy önéletrajzi kötetének címe: „To BE or not to BOP” – vagyis a Hamlet-monológ és a bebop szó kombinációja.

A tiszteletbeli törzsfőnök

Az afro-cuban zenére, a latin ritmusokra szinte elsőként figyelte fel már közvetlenül a háború után. Együttműködése Chano Pozóval és Machitóval a latin alapú amerikai jazz legkiemelkedőbb képviselőjévé tették. Ez az érdeklődése egész életén át tartott – olyannyira, hogy erre még Fidel Castro is felfigyelt és 1985-ben az elsők között volt, akik negyedszázad elteltével meghívást kaptak Kubába. Dizzy arra használta fel tekintélyét, hogy olyan – később világhírnévre szert tett – jazz-zenészek kedvezőbb elbírálását és utazási lehetőségét kieszközölje, mint Paquito D' Rivera vagy Arturo Sandoval. A fontos mérföldkövek közé tartoztak az amerikai külügyminisztérium által szponzorált jószolgálati turnék: mindenekelőtt az 1956-os koncertkörút Afrikában, a Közel-Keleten és Ázsiában, majd ezt követően Dél-Amerikában is. Egész pályája során rengeteget utazott, Phil Woods a „Sky King” néven aposztrofálta, célozva repülőútjainak végtelen sokaságára. Így aztán nem csoda, hogy Nigériában tiszteletbeli törzsfőnökké nyilvánították, és ő sem idegenkedett olykor nyugat-afrikai díszruhában és sapkában fellépni koncertek és fesztiválok sokaságán. Aktivitásainak egyike politikai szereplése volt: 1963-ban még az elnökválasztási kampányba is benevezett. Nem tudni, hogy mennyire gondolta ezt komolyan a nagy tréfacsináló. Mindenesetre komoly sajtóvisszhangja volt az akciónak, és Jon Hendricks vállalta fel a kampány „Szavazz Dizzy-re!” című kortesdalának előadását.

Többször járt hazánkban is: egyrészt az 1970-es évtized elején két egymást követő évben a Giants of Jazz sextettjével, amelyben a bebop óriásaival szerepelt (Sonny Stitt, Kai Winding, Monk, Al McKibbon és Art Blakey), másrészt a kanadai fuvolista, Moe Koffman kvintettjével 1989-ben. Nekünk is megmutatta, hogy miközben kiemelkedő jazzikon, egyben nincs nála nagyobb szórakoztató, mulattató művész a jazz világában. Jellemző, hogy 1978-ban a Fehér Házban a Salt Peanuts című saját szerzeményét azért adta elő, mert Jimmy Carter elnök a földimogyoró termesztésének szakértője volt, a refrén éneklésében pedig az elnök is részt vett.

Dizzy Gillespie kitűnő komponista is volt, aki számos olyan szerzeménnyel gazdagította a műfaj repertoárját, amelyek ma már a klasszikus standardek sorát gyarapítják. Csak néhány ezek közül: Groovin' High, A Night in Tunisia, Woody 'n' You, Dizzy Atmosphere, Blue 'n' Boogie vagy a Con Alma. Zenei öröksége a műfaj történetének legfényesebb lapjaira kívánczik, és nem merül feledésbe, amíg jazzt játszanak a világon. ■